



Йордан Йовков

На старата граница

Ония, които не са имали щастието или простата възможност да видят поне веднъж в живота си море или граница, всякога таят в душата си неясни предчувствия за нещо загадъчно и странно. И може би те не се лъжат. Защото човек, застанал на скалистия отвесен бряг, под който блещи, играе и шуми безкрайната водна пустиня, застанал на оная рязка черта, дето свършва една земя и захваща друга, непозната и чужда – и тук, и там, той еднакво стои пред една загадка, пред една тайна. Има, освен това, нещо твърде екзотично, твърде изключително и хубаво в живота край едно море, край една граница. Хората на крайбрежията познават и уседналия, някак спокоен и тежък живот на сушата, но познават и капризния ярав на морето, познават бурите, опасностите му. А край една граница в привичния начин на живеене, в познатите, собствени нрави невидимо се преливат хиляди тънки струи от живота и културата на една чужда раса. И животът тъй става по-кolorитен, по-разнообразен. Морският бряг и границата са тия широки прозорци, тия открити веранди, от които може да се обхванат други простори, да се надникне в други мир. Границите често се менят. Макар и по-рядко, понякога и моретата напускат бреговете си. Но и от една някогашна граница, и от едно изсъхнало море всякога остават неизличими следи, които продължават да говорят за един изчезнал, но странен и непознат живот.

Аз никога няма да забравя тия дни, конто някога прекарах край една граница. И с радост, и с тъга сега си спомням за тях, защото всичко това е само спомен, само минало. Тая граница не е вече такава. Но аз зная, че там ни времето, ни хората са успели още нещо да променят. Навярно всичко е тъй, както някога. Сред широкото безкрайно поле пак се простира тая правилна, равна ивица, всякога по-зелена, по-светла от цялото поле. Тая ивица, прилична на развита копринена лента – това е границата. По самата и среда върви бял, равен път. Път, тръгнал някъде изпод тъмните сенки на далечни замислени върби, между клоните на които блещат сребърните води на Дунава. После той поема равното, открито поле, спуща се и се изкачва по ниски хълмове, но върви все направо, върви с нетърпението на самотен пътник, бърза да стигне тъмните вълни на Черно море. Да, аз помня всеки кът, всяка извивка на тая граница. И сега още стоят навярно малките, самотни здания на постове, стоят и белите километрични камъни, побити върху ниски зелени могили. Всичко е тъй, както някога. Само белият равен път е неплоден и пуст. Някога той сякаш делеше не само полето, а и самото небе, и въздуха дори. От двете му страни, като ярките бои на две чужди знамена, блещяха зелените жита у нас и жълтите, грамадни квадрати на цъфналата рапица

– отвъд. Тогава над постовете се развяваха трицветни флагове и всякога по пътя се мяркаха самотните силуети на патрулиращите войници...

Сега тихо и безмълвно е там. Безстрастни и замислени бродят след плуга орачите. Навсякъде бродят и овчари. Някога те се държаха по-далеч – сега стадата се реят върху самата граница. Тъй свободно и непринудено те ходят върху всяка старина: напуснати гробища, обрасли в бурен и засипани развалини... Овчарите, незлобивите деца на полето, това са хората, които по-често от всички други се спират върху всеки остатък, върху всяка следа от миналото, мечтаят, замислят се върху тях...

И сега аз най-често си спомням за него, оня добър старец, моя приятел, с когото тъй често и задушевно беседвахме в тихите топли вечери. Навярно сега той изглежда много по-стар, някак внезапно, изведнъж остарял. Той не е тъй приказлив и весел, както някога, и върху лицето му лежи сянката на мъчителната горест, която лежи и върху целия тоя край. Някога, зная, в чантата си – хубава, овчарска чанта с тежки големи пискюли – той носеше единствената си, най-любима книга – Вечния календар. Дали я носи и сега? Или, може би, той горчиво се е разочаровал и в нея? Защото тая книга, изпълнена с най-уверени, категорични предказания, не можа все пак да го предупреди – да му подсказже това голямо нещастие, което доде тъй неочаквано, тъй жестоко и неоправдано...

Сега е пролет. По зеленото чисто поле, обляно от меките сребърни лъчи на слънцето, весело и леко бродят стадата. Някаква тъмна, сладостна песен ронят трепетните звънци. Аз виждам добрия старец. Виждам го там, дето най-често се срещвахме. Той е близо до някогашната граница. Върху ниската кръгла могила, покрита с млада зелена трева, се белее каменният стълб. Старецът хвърля ямурлука си, при него остават да лежат кучетата; сам той напуска стадото и тръгва към побития камък. Той пристъпя близо до него, сваля шапката си, косата му се белее като сняг и за да вижда по-добре, коленичи. Той иска да прочете пак надписите на камъка. Тия надписи, които новите пришелци не знаят и затова още не са ги изличили. Една малка тайна, една скъпа реликвия, която пази полето, която знае само той. И приведен той чете: „България, 83 клм. 2. V. 1900.“ И някъде по-надолу, набързо и небрежно надраскани, още тия думи: „Ефр. Игнат Стоилов. 8. полк.“ Да, това, което той хиляди пъти е вече чел. Той тъй добре познава тия думи, че ясно ги вижда и със закрити очи. Все пак той още се вира в тях, стои гологлав, коленичил. Може би устните му шепнат нещо, може би из угасналите безжизнени очи капят едри сълзи. България! Какъв дълбок и нов смисъл има тая дума. Как трепва и боли душата, как всяка буква дълбоко се връзва в нея, всяка

буква открива жива, мъчителна рана. И защо трябваше това да се случи, с какво те заслужиша тая участ? Загледан в това име, коленичил и гологлав пред белия, побит камък, върху зелената ниска могила, той стои сякаш над някакъв гроб, в който е легнал скъп, непрежалим мъртвец...

Милият, добър старец. Той дълго, дълго седи тъй. И когато с глуха, дълбока въздишка се изправи, все тъй гологлав, с чистия сребърен сняг на косите си, той се обръща сега на запад и просълзените му очи се спират някъде далеч. Да, там, зад тия ниски зелени хълмове, по които се извива и преваля път и едни след други отбягват телеграфни стълбове, дето слънцето е увиснало и скоро ще се скрие – там някъде е новата граница. Боже мой, веднага зад тая черта почва друга, родна, хубава земя. Че там и въздухът е друг, и слънцето грее по-силно, и небето е по-хубаво и по-синьо. И всеки кът е там градина, и цветя, и песни. И хората там са добри, всякога засмени, щастливи. Това е чудна земя, това е рай. И как неотразимо привлича тя, как зове! Някога и тук беше тъй, но това като че не е било, като че е сън. И сега там, на новата граница, по неотпуканата още пътека вървят те, добрите някогашни приятели. Той вижда тия румени хубави момчета в сиви шинели, с праметнати на рамо пушки, ножовете на които проблясват на слънцето. Те вървят бавно, от време на време се спират и гледат насам. Те си спомнят, те мислят за тук. Той вижда как в чистите, детски още погледи минава тъмната сянка на една голяма скръб, припламва и внезапният огън на една безкрайна ненавист, огънят на една свята и непорочна жажда за мъст...

Но те ще добавят пак, те трябва да добавят! И старецът сяда и с разтреперани, немошни ръце търси пак в чантата си Вечния календар. Той го намира и в страстно неудържимо желание, в някакво добродушно злорадство той бърза да намери по-скоро тъкмо тая страница, запомнена, отбелязана вече, дето стои предсказанието, че след една година, след две може би, но скоро, твърде скоро едно царство ще пропадне и ще се разсипе и един цар ще изгуби своя трон. Справедливо възмездие за тежък грях, за алчно хищничество на чужда земя. И това ще стане, непременно ще стане. Той вярва пак в своята книга; той се успокоява и душата му се облива от топлата вълна на примирение и надежда. И той подига очи: далеч зад зелените хълмове слънцето вече залязва. Ето, скрива се почти. То е тъкмо на запад и само сякаш принадлежи на оная чудна земя. Струва му се, че нежен и ласкав поглед се спира върху него и последните, меки лъчи идат като тиха задушевна милувка...

На старата граница скръбта за изгубената родина е много по-силна, отколкото вред другаде. Тук, близо до чуждата земя, по-силно някога се

е чувствувала привързаността към своята. И сега там животът и на най-последния, най-наивния и беден човек добива по-дълбок, по-значителен смисъл, защото в неговата душа по-силно блика сега чистата струя на скръбта за родината. И тая скръб е голяма и обща. Тя е широка и силна, тя дава на девствената народна душа тая глъбина и творческа мощ, из която се раждат най-хубавите песни, най-хубавите легенди. Те са прости, те са безхитростни, но хубави. Защото в тях душата влага всичко най-скъпо, което има: тъгата и спомена за миналото, мечтите и надеждите за утрешния ден...

КРАЙ

Източник: Словото  
Набиране: Иван Иванов или екип на abc дизайн

**Публикация**

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том първи, „Български писател“,  
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7910>]